

Olímpia de Goja.

Marie Gouze, nais a Montalban lo 7 de mai de 1748, d'Anne Olympe¹ Moisset e del poèta e dramaturgue d'expression francesa Jean-Jacques Lefranc, marqués de Pompinhan (Montalban 1709 - Pompinhan 1784). Es reconeguda pel marit de sa maire, Pierre Gouze, borgés, mas aqueste morís en 1749 e es son paire natural que s'ocupa de son education. A dètz e sèt ans, en 1765, es maridada amb un notable de trente ans son ainat, mas se tròba veusa amb un enfant l'annada seguenta. Dins aquelas circonstàncias, la futura autora ganha plan lèu sa libertat de femna, non assubjectida segon la lei a un òme, quitament per sas publicacions (lo maridatge essent de mai « lo tombèl de la fisança e de l'amor »). Establida a París cap a 1770, en « union liura » amb un aut fonctionari de la marina, Jacques Biétrix de Rozières, pren lo nom d'Olympe de Gouges [goja], evocator de sa maire aimada, de son marqués de paire que li donèt lo gost de l'escriptura, e de son engatjament « feminista » : la *goja* es la joventa, femenin de *gojat*, mas sustot la sirventa d'ostal o d'alberga². Es venguda femna de letras e frequenta la societat mondana e intellectuala. Malgrat sos succèsses, sos enemics denónçian sos solecismes o per tot dire sos « gasconismes », e lor respond amb una finta modestia : - « Abalida dins un país ont se parla mal lo francés, non coneissi los principis, non sabi res. Fau trofèu de mon ignorància, dicti amb mon anma, jamai amb mon esperit ». Non maridada non podiá èsser tanben per eles qu'una cortisana. E es vertat que foguèt declarada la « mai bèla femna de París ».

Son combat per la libertat, que definís son engatjament sencèr, comença en 1785 amb la pèça de teatre *Zamore et Mirza, ou l'heureux naufrage* denonciant l'esclavatge dels negres - recebuda puèi refusada a la Comédie française - e es seguida en 1788 per sa *Réflexions sur les hommes nègres*. En 1791, es dins la meteissa amira d'emancipacion umana que pareis sa famosa *Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne*. Foguèt a l'origina de la lei sul divòrci presentada per sos amics girondins.

En 1793, es una eroïna visionària qu'interpèlla l'iniciator de la « terror revolucionària » : « Te dises l'unic autor de la Revolucion Robespierre ! Non ne fogueres, non n'es, non ne seràs eternalament que l'opròbi e l'execracion... Cadun de tos pels pòrta un crime... Que vòls ? Que pretedes ? De qui te vòls venjar ? De quala sang as set encara ? De la de ton pòble ? ». Arrestada pauc après, montèt sul cadiafalc - citat premonitoriàment dins sa Declaracion de 1791 - le 3 de novembre. Dins son testament aviá declarat : « Lègui mon còr a la Patria, ma probitat als òmes, n'an besonh. Mon anma a las femnas, non lor fau un don d'indiferéncia »³.

La produccion literària d'Olympe de Gouges es considerabla, tant dins lo domeni del teatre que dels assages e articles politics. Sas òbras completas son estadas editadas mercés a Felitz Marcèl Castan (1920 - 2001) e a las edicions *Cocagne* de Montalban. Lo primièr tòme del vivent de l'escrivan, los tres autres segon sas indicacions ?

J. P.

¹ Lo prenom d'Olympe causit per l'aujòl de Marie Gouze e que serà reprès per ela, tradutz un òme cultivat. Es el que foguèt lo preceptor del jove Lefranc de Pompinhan. Devinam la rèsta...

² Sembla que lo passatge de « Gouze » a « Gouge » se faguèt per error dins de documents civils, per assimilacion fonetica, abans d'èsser adoptat oportunadament per l'escrivana.

³ Lo president Chirac, a la demanda de qualques personalitats, aguèt lo projècte de la far intrar al Panthéon, mas l'istorian (!) Alain Decaux li descosselhèt.

Bibliografia succincta.

Olympe de Gouges, *Œuvres complètes*. Tome I, *Théâtre*. Introduction littéraire par Félix-Marcel Castan, Montauban, Cocagne, 1993.

Olympe de Gouges, *Œuvres complètes*. Tome II, *Philosophie*. Introduction littéraire par Félix-Marcel Castan, Montauban, Cocagne, 2011.

Olympe de Gouges, *Œuvres complètes*. Tome III, *Pamphlets, épîtres, libelles, positions et propositions (1786-1790)*. Présentation par Anne Castan, Montauban, Cocagne, 2017.

Olympe de Gouges, *Œuvres complètes*. Tome IV, *Pamphlets, épîtres, libelles, positions et propositions (1791-1793)*, Montauban, Cocagne, 2017.

Olivier Blanc, *Marie-Olympe de Gouges : une humaniste à la fin du XVIIIe siècle*, Cahors, éditions René Viénet, 2003.

Olivier Blanc, *Marie-Olympe de Gouges : 1748-1793 des droits de la femme à la guillotine*, Paris, Tallandier, 2014.

Michelle Perrot, *Des femmes rebelles - Olympe de Gouges, Flora Tristan, George Sand*, Elyzad poche, 2014.

LOS DREITS DE LA FEMNA.

Òme, ès capable d'èsser just ? Es una femna que te'n fa la question ; non li ostarà pel mens aqueste dreit. Diga-me ? Qui t'a donat l'empèri sobeiran d'oprimir mon sexe ? Ta fòrça ? Tos talents ? Obsèrva lo creator dins sa saviesa ; percor la natura dins tota sa grandor, dont te semblas voler apropiar, e dona-me, s'o ausas, l'exemple d'aqueste empèri tirannic.

Remonta als animals, consulta los elements, estúdia los vegetals, dona una ulhada sus totas las modificacions de la matèria organizada ; e reconeis l'evidència quand te'n doni los mejans ; cèrca, furga e distinguis, se pòdes, los sexes dins l'administracion de la natura. Pertot los trobaràs confonduts, pertot coopèran amb un ensembs armoniós a aquel cap-d'òbra immortal.

Sol l'òme s'es fargat un principi d'aquesta excepcion. Estranh, òrb, bodenfle de sciéncias e degenerat, dins aqueste sègle de las lums e de sagacitat, dins l'ignorància mai crassa, vòl comandar en despòta sus un sexe qu'a recebut totas las facultats intellectualas ; pretend gausir de la Revolucion, e reclamar sos dreits a l'egalitat, per non dire res de mai.

DECLARACION DELS DREITS DE LA FEMNA E DE LA CIUTADANA

a decretar per l'assemblada nacionala dins sas darrières sesilhas o dins la de la legislatura venenta.

Preambul

Las maires, las filhas, las sòrres, representantas de la nacion, demandan a èsser constituïdas en assemblada nacionala. Considerant que l'ignorància, la demembrança o lo mesprètz dels dreits de la femna son las solas causas dels malaürs publics e de la corrupcion dels governs, an resolgut d'expausar dins una declaracion solemna los dreits naturals, inalienables e sacrats de ladita femna, afin qu'aquesta declaracion, de longa presenta a totes los membres del còrs social, lor remembre sense relambi lors dreits e lors devers ; afin que los actes del poder de las femnas e los del poder dels òmes podent èsser a cada moment comparats amb la tòca de tota institucion politica, ne sián mai respectadas ; afin que las reclamacions de las ciutadanas, fondadas desenant sus de principis simples e incontestables, viren totjorn al manten de la constitucion, de las bonas mors, e al bonaür de totes.

En consequéncia, lo sèxe superior en beutat coma en coratge dins los patiments mairals reconeis e declara, en preséncia e jos los auspicis de l'Èsser suprème, los dreits que segon de la femna e de la ciutadana.

Article primièr.

La femna nais liura e egala a l'òme en dreits. Las distincions socialas non pòdon èsser fondadas que sus l'utilitat comuna.

Article dos.

La tòca de tota associacion politica es la conservacion dels dreits naturals e imprescriptibles de la femme e de l'òme ; aquestes dreits son la libertat, la proprietat, la securitat, e sustot la resisténcia a l'opression.

Article tres.

Lo principi de tota soberaniá residís essencialament dins la nacion, que non es que la reünion de la femna e de l'òme : cap de còrs, cap d'individú, non pòt exercir d'autoritat que non n'emane exprèssament.

Article quatre.

La libertat e la justícia consistisson a rendre tot çò qu'aparten a autrú ; aital l'exercici dels dreits naturals de la femna non a de bòlas que la tirannia perpetuala que l'òme li opausa ; aquestas bòlas devon èsser reformadas per las leis de la natura e de la rason.

Article cinc.

Las leis de la natura e de la rason defendon totas las accions nosiblas a la societat : tot çò que non es defendut per aquestas leis sàvias e divinas non pòt èsser destorbat, e degun non pòt èsser constrent a far çò qu'aquelas non ordonan.

Article sièis.

La lei deu èsser l'expression de la voluntat generala ; totes las ciutadanas e ciutadans devon concórrer a sa formacion, personalament o per lors representants ; deu èsser la meteissa per totes : totes las ciutadanas e totes los ciutadans, essent egals a sos uèlhs, devon èsseregalament admissibles a totes las dignitats, plaças e emplecs publics, segon lors capacitatse sense autres distincions que las de lors vertuts e de lors talents.

Article sèt.

Cap de femna non es exceptada ; es acusada, arrestada, e detenguda dins los cases determinats per la lei. Las femnas obesisson coma los òmes a aquesta lei rigorosa.

Article uèit.

La lei non deu establir que de penas estrictament e evidentament necessàrias, e degun non pòt èsser punit qu'en vertut d'una lei establida e promulgada anteriorament al delicte e legalament aplicada a las femnas.

Article nou.

Tota femna essent declarada colpable, tota rigor es exercida per la lei.

Article dètz.

Degun non pòt èsser inquietat per sas opinions quitament fondamentalas ; la femna a lo dreit de montar sul cadafalc, deu aver tanben lo de montar a la tribuna, pro que sas manifestacions non trebolen l'òrdre public establit per la lei.

Article onze.

La liura communicacion de las pensadas e de las opinions es un dels dreits mai precioses de la femna, puèi qu'aquela libertat assegura la legitimitat dels paires devèrs los enfants. Tota ciutadana pòt donc dire liurament « soi la maire d'un enfant que vos aparten », sense qu'un prejutjat barbar la fòrce a amagar la vertat ; levat a respondre de l'abús d'aquesta libertat dins los cases determinats per la lei.

Article dotze.

La garentida dels dreits de la femna e de la ciutadana necessita una utilitat màger ; aquesta garentida deu èsser instituïda per l'avantatge de totes, e non per l'utilitat particulara de las a las qualas es fisada.

Article tretze.

Per l'entreten de la fòrça publica, e per las despensas d'administracion, las contribucions de la femna e de l'òme son egals. [Aquela] a sa part a totes los corròg, a totes los prètzfaits

penoses ; deu doncas aver la meteissa part a la distribucion de las plaças, dels emplecs, de las cargas, de las dignitats e de l'industria.

Article catorze.

Las ciutadanas e los ciutadans an lo dreit de constatar de per eles o per lors representants, la necessitat de la contribucion publica. Las ciutadanas non i pòdon aderir que per l'admission d'un partiment egal, non solament dins la fortuna, mas encara dins l'administration publica, e de determinar la quotitat, la basa, lo recobrament e la durada de l'impòst.

Article quinze.

La massa de las femnas, coalizada per la contribucion a la dels òmes, a lo dreit de demandar compte a tot agent public de son administracion.

Article sètze.

Tota societat dins la quala la garentida dels dreits non es assegurada, nimai la separacion dels poders determinada non a pas de constitucion ; la constitucion es nulla se la majoritat dels individús que compausan la nacion non a cooperat a sa redaccion.

Article dètz-e-sèt.

Las proprietats son a totes los sèxes reunits o separats ; an per cadun un dreit inviolable e sacrat ; degun no'n pòt èsser privat coma patrimòni vertadièr de la natura se non es quand la necessitat publica, legalament constatada, l'exigís evidentament, e jos la condicion d'una justa e prealabla indemnitat.

PÒSTAMBUL

Femna, revelha-te ; lo tòca-senh de la rason se fa ausir dins tot l'univèrs ; reconeis tos dreits. Lo poderós empèri de la natura non es pas mai environat de prejutjats, de fanatisme, de supersticion e de meçorgas. Lo brandon de la vertat a avalit totas las nívols de la peguesa e de l'usurpacion. L'òme esclau a multiplicat sas fòrças, a agut besonh de recórrer a las tiás per brigalhar sos fèrres. Vengut liure, es vengut injust envèrs sa companha. Ò femnas ! femnas, quand quitarètz d'èsser òrbas ? Quines son los avantatges qu'avètz reculhits dins la Revolucion ? Un mesprètz mai marcat, un desdenh mai senhalat. Dins los sègles de corrupcion non avètz regnat que sus la feblesa dels òmes. Vòstre empèri es destruit ; que vos demòra doncas ? la conviccion de las injustícias de l'òme. La reclamacion de vòstre patrimòni, fondata sus los savis decretès de la natura ; qu'auriatz a plànhher per una tan bèla entreprise ? lo bon mot del legislator de las nòças de Cana ?⁴ Crenhètz que nòstres legislators franceses, correctors d'aquesta morala, longtemps arrapats a las branças de la politica - mas aquò non es pas mai de sason -, non vos tornen dire : femnas, qué i a de comun entre vosautras e nosautres ? Tot, auriatz a respondre. Se s'obstinavan dins lor feblesa a metre aquesta inconsequéncia en contradiccion amb lors principis, opausatz coratjosament la fòrça de la rason a las vanas pretencions de superioritat ; amassatz-vos jols estàndards de la filosofia ; desplegatz tota l'energia de vòstre caractèr, e veiretz lèu aqueles orgulhososes, pas mai adorators servils reptar a vòstres pès, mas fièrs de partejar amb vosautras los tesours de l'Èsser Suprême. Quinas que sián las barradissas que vos opausan, es dins vòstre poder de las trespassar ; non avètz qu'a o voler [...].

⁴ La paraula de Jèsus es aquesta : « Què me vòls, femna ? Mon ora non es encara venguda » (Joan, 2. 4)

Un retalh de vida vidanta d'Olympe de Gouges dins lo París de las primières annadas de la Revolucion.

Es donc vertat que cap d'individú non pòt escapar a son sòrt ; ne fau l'experiéncia uèi.

Avíai resolut e decidit de non me permetre lo mot mai pitchon per rire dins aquesta produccion, mas lo sòrt n'a decidit autrament : aquí lo fait :

L'economia non es pas defenduda, sustot per aqueste temps de misèria. Vivi a la campanha. Aqueste matin, a uèit oras, soi partida d'Auteuil⁵, e me soi acaminada cap a la rota que mena de París a Versalha, ont se tròban sovent aquelas famosas *guinguettes* qu'atrason los passants a pauc de fraisses. Sense doble una marrida estela me perseguiá tre lo matin. Arribi a la barrièra⁶ ont non tròbi quitament pas lo trist *sapin*⁷ aristocrata. Me repausi sus las grases d'aquel edifici⁸ insolent ont i aviá d'emplegats. Nòu oras pican, e sègui mon camin : una veitura apareis, i preni plaça, e arribi a nòu oras un quart, a dos mòstras differentas⁹, al *Pont-Royal*¹⁰. I preni lo *sapin*, e vòli a çò de mon empremeire, carrièra Christine¹¹, car non pòdi anar sonque ailà tan matin : en corregir mas espròvas, me demòra totjorn quicòm a far se las paginas non son plan sarradas e emplidas. I demòri a quicòm prèp vint minutias e cansada de marcha, de composicion e d'impression, me prepausi d'anar préner un banh dins lo quartier del Temple, ont anavi disnar¹². Arribi a onze oras manca un quart, a la pendula del banh ; deviái doncas al cochièr una ora e mieja ; mas per non aver de garrolha amb el, li doni 48 sòls : exigís mai, coma d'ordinari ; mena brug. M'obstini a non li voler donar que son degut, car l'èsser equitable estima mai èsser generós que gulhat. Lo menaci de la lei, me ditz que se'n trufa, e que li pagarai doas oras. Arribam en çò d'un commissari de patz, qu'ai la generositat de pas nomenar, tot ben que l'acte d'autoritat que s'es permés cap a ieu merite una denonciacion formala. Ignorava sense doble que la femna que reclamava sa justicia èra l'autora de tant de benfasenças e d'equitat. Sense esgard a mas rasons, me condemna sense pietat a pagar al cochièr çò que demandava. Coneissent melhor la lei qu'el, li disi : « Sénher m'i refusi, e vos prègui de vos mainar que non sètz dins lo principi de vòstra carga ». Alavetz, aquel òme o, per dire melhor, aqueste fòrsenat s'empòrta, me menaça de la Fòrça se non pagui sulpic, o de demorar tota la jornada dins son burèu. Li demandi de me menar al tribunal de departament o a la comuna, per me plànher de son abús d'autoritat. Lo grave magistrat, en redingòta poscosa e fastigosa tant coma sa conversacion, me ditz plasentament : - « Aquel afar anarà sainque a l'Assemblada Nacionala ! » - « Aquò se poiriá plan », li disi ; e me n'anèri meitat furiosa e meitat risent del jutjament d'aqueste modérne *Brid-Oison*¹³, en disent : « Es doncas aquò la mena d'òme que deu jutjar un pòble esclairat ! » Non se vei qu'aquò. D'aventuras parièras arriban indistinctament als bons patriòtas, coma als marrits. Non i a qu'un crit suls desòrdres de las seccions e dels tribunals. La justici non se rend pas ; la lei es mesconeguda, e la polícia se fa Dieu sap cossí. Non se pòt retrobar les

⁵ La « Société d'Auteuil » acuhís « beaux esprits » e intellectuals altorn del filosòfe e poèta Helvétius (Claude-Adrien Schweitzer), Fanny de Beauharnais, Sophie de Condorcet... Olympe s'es establida a Auteuil après sa separacion en 1791 d'amb Jacques Biétrix.

⁶ La barrièra de Grenelle.

⁷ Sembla que l'autora parla aquí de çò que se ditz en francés un « taquier », un postarèl de fust d'avet (de còps doblat del costat exterior d'un postarèl de fust de casse) que se pausava suls caractèrs d'empremeria compausant una pagina per, amb l'ajuda d'un martèl, per tustadisses leugièrs, los metre al meteis nivèl per una impression regulara.

⁸ Lo bastiment de l'autreg.

⁹ De la dificultat d'aver l'ora exacta a aquesta època.

¹⁰ Lo *Pont-Royal*, fàcia al palatz de las *Tuileries*, prendrà lo nom de *Pont-National* en 1792.

¹¹ 6en arrondiment.

¹² « dîner » dins lo tèxte. En francés d'època coma en occitan.

¹³ Dins lo *Mariage de Figaro* de Beaumarchais, *Don Gusman Brid'oison* es loctenent de justici de la vila e jutge al tribunal.

cochièrs als quales an fisat de vestits ; cámbian los numèros a lor fantasia, e fòrça gents, aital coma ieu, an fait de pèrdas considerablas dins las veituras. Jos l'Ancian Regime, que que foguèsse son brigandatge, se trobava la traça de sas pèrdas, en fasent un apèl nominal dels cochièrs e per l'inspeccio exacta del numèros ; enfin èrem en seguretat. Què fan aqueles jutges de patz ? què fan aquestes commissaris, aquestes inspectors del regime novèl ? Res que de peguesas e de monopòlis. L'Assemblada Nacionala deu fixar tota son atencion sus aquesta partida qu'embraça l'òrdre social.

Olympe de Gouges ; Traduccion de J.P.

Olympe de Gouges en 1789, pastèl atribuït a Alexandre Kurcharski.
Collección particulara.